

חויית הקריאה

...אני חושב עכשיו על אמצע שנות ה-40 בירושלים.

היינו ילדים בחלק עולם דראמתי מאד: מחתרת, פיצוצים, מעצרים, צווים צבאיים. ברם אם לא יצאנו מעוקמים ורדופי-פחדים, הרי זה בזכות הטרזנים והפּלש-גורדונים והמערבונים שראינו אז. למשל, בכלל לא היתה זו הפענה בשבילי שבס-רטים אלה החלשים ינצחו את החזקים הרבים, הייתי מופתע אילו היה קורה ההיפך מזה. באיזה מקום הסרטים האלה השתלבו להפליא עם החינוך הציוני שקבלנו אז. זאת אומרת: יש אידיאליסטים מעטים מוקפים המון פראים. הם בודדים, אבל הם צודקים. הם נראים חלשים, אך למעשה מובטח לנו, שאין הם חלשים באמת. סוד כוחם בצדקתם ובתחבולותיהם... זה המושך התישב לי להפליא.

מתוך: באור התכלת העזה, עסרובוד 1979, עמ' 195-6.

...אהבתי לקרוא שירים יפים וסיפורים סנטימנטאליים גרועים... ולא אהבתי שום דבר, שהיה בו טעם של חובה...

לא, הילד הטוב שבשיר, זה אשר לא יכול לישון "כשרק האיר כוכב הבוקר", לא היה האידיאל שלי, אפילו לא עורר בלבי שמץ של אהדה או הבנה..."

"ילדים ובני-הנעורים קוראים כידוע, מתוך הזדהות או חפץ-הזדהות עם גיבורי הספר, וכל גיל וגיל בורר לעצמו אידיאל בספרות".

"אני זוכרת את ה"אידיאליס" שלי, כמעט את כולם, כמעט כסדרם. תחילה היתה זו נערה בת טובים, גיבורת הסיפור המדמיע לילדות בנות תשע — אחת-עשרה..."

"אחר-כך באו ספרי האינדיאנים... ולא עבר זמן רב ואת מקום האינדיאנים תפסו ספריו העבים של דיקנס, ושוב לא ההומור שלו היה זה שדיבר אל הלב אלא המילודרמה".

מתוך: בין סופר ילדים לקוראיו, מאת לאה גולדברג, ספרית פועלים. הפרק הגיבור החיובי, עמ' 99—103, ספרית פועלים.

לאה גולדברג ועמוס עוז — שני סופרים שונים זה מזה, שונים מבחינת תקופת יצירתם — מרחק שנת דור ושונים מבחינת רקע הילדות שלהם — מרחק גיאוגרפי — שבין העיר הרוסית הגדולה ובין ירושלים בטרם מדינה.

המשתוק בניהם, בשתי המובאות שלפנינו, החשיבות שהם מיחסים לחווית הקריאה וחווית הצפייה בסרטים בגיל הילדות על עיצוב אישיותם.

המעניין הוא, שלמרות השוני לילדותם של לאה גולדברג ועמוס עוז מבחינת הגיל, המקום והמין, בזרונותיהם על הקריאה והצפייה בילדותם הם נותנים ביטוי דומה להשפעה החיובית של מה שמקובל להיחשב כספרות או קולנוע קלוקלים.

לאה גולדברג אפילו מכנה, בראייה רטרוספקטיבית, את הספרות הזו כספרות גרועה. "סיפורים

סנטימנטלים גרועים". עמוס עוז לעומת זאת אינו רואה לנכון, גם כמבוגר לנקוט עמדה שלילית לגבי הסרטים שהוא מזכיר, ומייחס להם אך השפעה חיובית.

הרציונל להזדקקות לז'אנר זה – אצל הילד עמוס עוז הטראזים, הפלש גורדונים והמערבונים ואצל הילדה לאה גולדברג האינדיאנים והמלודרמה הסנטימנטלית, הוא אותו הרציונל. "חפץ הזדהות" עם האידיאל הספרותי של הילד או הילדה בהתאם לגילו. לכל גיל האידיאלים הספרותיים שלו. מכיוון שאצל ילדים בגיל זה, שבו מדברים שני הקטעים, צורך הקריאה והצפייה בטרט באים מתוך מניעים נפשיים בעיקר, ופחות מתוך רצון לסיפוק אסתתי ספרותי; והי שהם ממלאים צורך פסיכולוגי חיוני.

פסיכולוגית אין זה משנה לקרוא-הילד אם הגיבור "האידיאליסטי" פועל על רקע של מאבק פוליטי או חברתי המעגן במציאות העכשווית, או שהוא פועל במציאות של אינדיאנים, גונגלים או מערב פרוץ. אצל עמוס עוז משתלב אפילו העניין עם החינוך הציוני. סופם של החלשים לנצח באשר... "סוד כוחם בצדקתם ובתחבולותיהם".

עמוס עוז מסביר את תפקידם החשוב של הטראזים, הפלש גורדונים והמערבונים, באמצע שנות הארבעים – תקופת המחותרת, הפיצוצים, המעצרים והצווים הצבאיים – שבזכותם "לא יצאנו מעוקמים ורדופי פחדים".

דומה כי תקופתנו, בחלק עולם זה, הטעונה "דרמאטיות" לא פחותה ואולי בעלת עוצמה הרבה יותר גדולה ליצירת "מעוקמים ורדופי פחדים". כדאי שנחשוב שאולי יש בסוג ספרות ובסוג טרט זה לא רק מן השלילה, אלא גם מן החיסון נגד "מעוקמות" ו"רדיפות פחדים".

חנה ויזל

נגיד במפורש: הנה עזויות להשפעתה החיובית של הספרות השלילית. עובדה פסיכולוגית. אבל אל לנו להסיק מסקנות לגויות בשדה המוקשים של עובדות פסיכולוגיות. זה מסוכן מאד. עלולים היינו להגיע למסקנה הגיונית, אבל לא נכונה, שצריך לדאוג להגשת ספרות קלוקלת לצעירים. פסיעה אחת קדימה ועלולים היינו להגיע למסקנה מרחיקת לכת ומסוכנת שספרות טובה השפעתה שלילית. לעצור, לעצור! הקורא את שני הקטעים שהובאו במדור שלנו – שכל כולו מיועד למתן ביטוי להתרשמויות ראשוניות בעקבות קריאת ספרים טובים – יכול לפרש את העובדה שאלו מצדדים בכלעין מהפכה קטנה המובילה להעדפת ספרות קלוקלת על-פני ספרות טובה. ולא היא הקטעים הובאו כדי לחזק את כוונת המחנכים המאמינים שספר טוב ש"גם" יש השפעה חיובית, או יותר נכון, שרק היא הספרות "הטובה" השפעתה חיובית מתמידה ושמורה לעתיד.

כל שרצינו לומר הוא שאין לאסור את הקריאה בספרות שלילית, מה גם שאישורים אינם מתעלים מחד גיסא, אבל מאידך גיסא אין די במאמץ להביא "תמיד" את החומר הטוב ללא ליאות. החומר השלילי ימצא את הדרך בעצמו. אין זו אלא שאלה של זמן. של תקופת התפתחות מסויימת שאליה מגיע הקורא הבשל וזו היא מסוגל להעמיד לעימות הנכון את שני הסוגים וללוות את זכרון הקריאה הקלוקלת בילדותו בחיך לגלגני וסלחני.

ד"ר אסתר טרסי גיא